

"שבילי ביתי
פושטים
ולובשים
צורה"

אָנִי יוֹדֵעַ,
טְרוּדִים הֵם הַבָּנִים,
עוֹל הַמֶּשֶׁק וְהַנֶּשֶׁק
כְּאֵדֶרֶת נְבִיאִים
עַל גַּבֵּם הוֹשֵׁלְכָה.

וְעוֹד אֲדַע,
רְגִישׁ לִיבֵם וְטוֹב,
הֲרִי מִשְׁכֵּן לִי קִבֵּעַ
בְּאֶחָד מִחֲדָרָיו.

מִשְׁכֵּן אֲוֹרֵךְ---
הַפְּסִקְתִּי אֶת דְּבָרָיו
הוּא מַחֲשָׁכִים יִבְקִיעַ
הוּא אֶל מִקּוֹר כֹּל כִּי־סוֹפִיו
יֹוֹשִׁיט יָדָיו
וּבִתְפִילָּה אֶל הַשָּׁלוֹם
יִגִּיעַ

וּבִינְתֵימִים?
וְהַשָּׁלוֹם שֶׁל הַיּוֹם-יּוֹם
הַשָּׁלוֹם הַקָּטָן
שָׁלוֹם שֶׁבִין אָדָם לְאָדָם
הֲיִכֵּן הוּא זֶה?
הֲיִכֵּן?

לְךָ אֲגַלָּה
בְּאוֹתוֹ זְמַן
שָׁבוּ דוֹבֵר
עֵבֶר עֲנֹן מֵעַל
וְזִימְרַת שְׁמַיִם בְּעִצְמוֹתָיו.
הִידְהִדּוּ עֵקֶב בְּצַד אֲגוּדֵל
הַשָּׁלוֹם וְהַשְׁתִּיקָה
וְנִעְמְדוּ עַל גְּבִיּוֹ,
הַפֶּךְ זֶה אֶת פְּנֵיו
וְהִיא לְעֵבֶר קִטְנָה
וְשָׂאֵל:
שֵׁם -
אָדָם לְאָדָם מוֹכֵב?

* * *

השיר הראשון ששרנו

הרבה שירים לימדנו
זה את זו
אולם זה היה השיר הראשון.
שרנו ורקדנו אותו
כפי שלמדונו לשיר ולרקוד אותו
שם, ברוסיה הרחוקה.

אפרים צלל לניבכי השיר
דלה מתוכו את היפה שבו,
ובקולניות עליזה ומשמחת
נהנה והצטעצע בתגליתו.

זה היה לפני,
בערך, ארבעים שנה,
ומילות השיר התערבבו
כיתר המילים שמתוספות לו
לאדם במשך ארבעים שנה.

בשבוע הראשון
למותו של אפרים,
עזבו מדי יום מילות השיר
את סבך כל יתר המילים,
והסתדרו להן במקומן,
זו על יד זו.
וביום השבעה
ידעתיו שוב,
מתחילתו ועד סופו
ושרתי אותו כסידרו.

עם שובו של השיר
שבו המקומות בהם נהגנו לבקר,
מוזאונים, ספריות, תיאטראות
כדרך הנעורים בעיר גדולה.

אולם,
אנו אחרת קלטנו
את כל אלה.
אנו,
חברי "הקבוצה"
זו העומדת לעלות לארץ ישראל.
עלינו לאגור מהטוב והיפה
ולהביאם עמנו לשם,
אל הנכספת מכל,
אל ארץ ישראל.
זו המושכת אליה
בחבלי קסמים.
מוקסמים ומכושפים
היינו מתהלכים
ברחובותיה של העיר הגדולה,
שכבר היתה לנו כזרה.

(השיר נכתב ע"י אידה לזכרו של אפרים מלמד ז"ל)

בשדות הייטסטון

זכרונות שאהבנו להעלות

בשדות הייטסטון של מדינת ניו-ג'רזי אשר בארצות הברית, עמד הקיץ. כל אשר זרענו ושתלנו עלה יפה, יפה להפליא, זאת גם לדעת החקלאים הוותיקים בסביבה. בכל אשר תפנה העין תפגוש בשטחים אינסופיים של גידולי ירקות. הכל בתהליך ההבשלה. מתי נספיק לאסוף את כל אלה? עגבניות, שעועית, אפונה, כרוב, כרובית, חצילים וכמובן בצלים.

בצלים... בצלצלים קטנטנים שתלנו בערוגות שנדמה היה לנו כי אין סוף לאורכן בשדות שאין סוף לרוחכם. בימים הקרים, בימי הרוח של מרץ שתלנו אותם. היו אז השמים והאדמה בצבע זהה, כאילו סגר עלינו האפור ואין לאן לברוח מפניו.

האדמה קרה למגע, קרה וקפואה. הידיים השותלות מאכדות אחר זמן מועט את רגישותן ואינן מרגישות יותר היכן נגמרות האצבעות ומתחילה האדמה, כי גם הן קרות, קשות, קפואות. ואין סוף לשדה ואין קץ ליום.

האדמות הן של יהודי בשם שקלובר. יש חוזה בינינו. אנחנו נותנים את הכסף לזרעים ואת העבודה, והוא נותן את המכונות ואת הדרכתו.

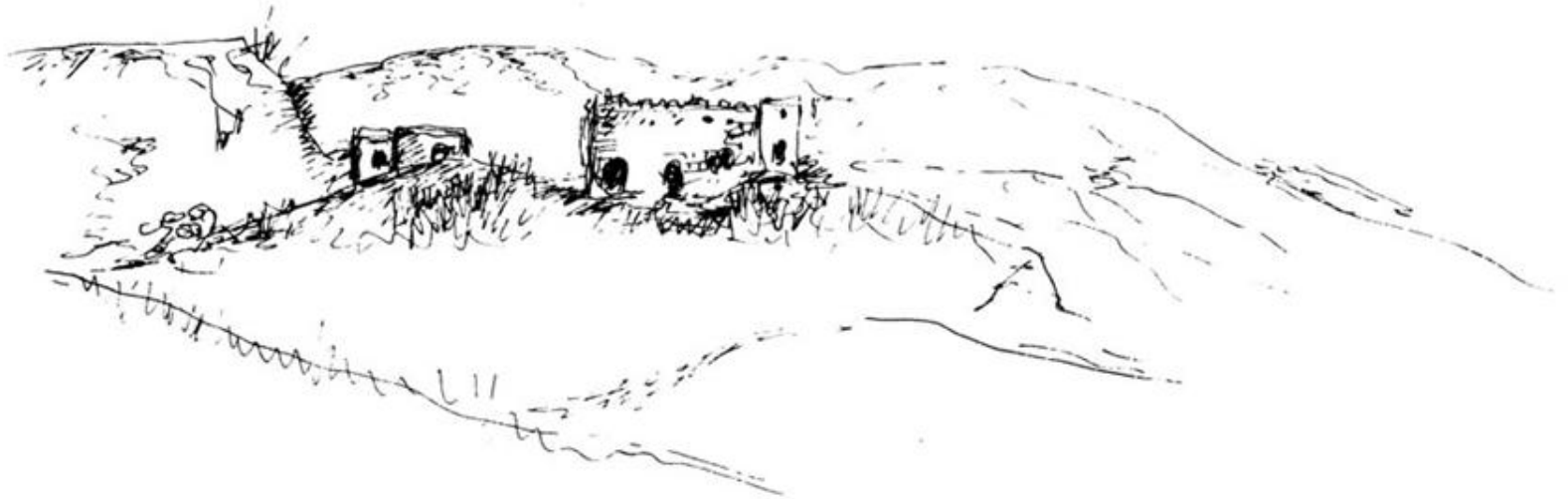
והנה קיץ. אחותי דבורה'לה ואני יושבות לרגלי ערימה זהובה של בצלים. כן, אותם הבצלים ששתלנו במרץ, אלא שעכשיו הם גדולים, עגולים, זהבהבים וחמימים למגע. נעים. יחפות בלבוש קל, קיצי, אנחנו מסדרות את הבצלים ומכינות אותם לשוק. זאת נעשה תוך התלוצצות על חשבוננו. אנו מחשבות את סכום הכסף שנצטרך להוסיף לנהג המשאית להוצאות דמי הנסיעה, ולא את הכסף שיקבל בעד המשלוח לאחר שימכור את הכל בשוק, שכן אלה שנות המשבר הכלכלי באמריקה. השנה היא 1930.

אבל אין המשבר הכלכלי בארצות הברית מעסיק אותנו הרבה. אנו עסוקות במחשבות על הנסיעה הקרובה, הנכספת, לארץ ישראל. אנו חושבות, חולמות וחיות את עלייתנו לארץ. אנחנו קבוצת חלוצים מהעיר דטרויט שבמדינת מישיגן. יצאנו להכשרה חקלאית; קבוצת החלוצים הראשונה, כפי שנהגנו לומר, מאמריקה.

(נכתב ע"י אידה לזכרה של מרים נוסדורף-בלנק)

העלייה הצנועה והשקטה לרמת-יוחנן עליה עם מנורת הנפט

שבת - פסח. עלינו מגניגר לכביש נצרת - חיפה כדי לנסוע למג'דל.
מג'דל הוא מקום התיישבותנו. כמה חברים כבר נמצאים שם, מעבדים שדות, ובעיקר נוטעים ומעבדים גבעות יעור של הקרן הקימת.
עלינו על אוטובוס ערבי, בזהירות, כי היה עלינו לקחת איתנו את מנורות הנפט הפרטיות שלנו מאהלינו. לא היינו מודעים כלל להתרחשות שבה אנו נתונים... וכך נוטעים אנו בעמידה.
האוטובוס דחוס ומלא ערבים.
מבקשים אנו לרדת ביגור, כך אמרו לנו. שאלנו ביגור כיצד מגיעים למג'דל - והפנו אותנו לכפר חסידים.
בכפר חסידים הראו לנו גבעה ממרחק כמה קילומטרים ועליה בתי אבן - מג'דל.
מג'דל היא שהיתה כאן לפני רמת-יוחנן.

כאילו להחליט סופית מי יעוף מכאן ולאן, נתאספו כל הרוחות למקום פגישתן הקבוע, לרמה חשופה זו המתנשאת מעל יתר הרמות אשר בסביבתה הקרובה, זו הנקראת בפי כמה נערים ונערות: רמת - יוחנן.

לתוך חושך שורק, מילל, מצפצף, מנפץ וקורע הכל בדרכו, יצאה הרפתנית את אוהלה. עצמה לרגע את עיניה כדי להתרגל אל חושך זה ומיד אימצה את כל כוחותיה בסגירת חבלי האוהל ליתד שליד הפתח. "צריך להגיע לרפת מהר", חשבה.

יד אחת מצמידה אל גופה הרזה את המעיל הצבאי רחב המידות, כזה שיש לכל חברי הקבוצה, וביד השניה היא מגששת את החשיכה, מכוונת ומאזנת את צעדיה הנתקלים בשלוליות מים ורגבי בוץ כבד ודביק. העיקר לא ליפול, לא להשתטח. על הנעליים אין טעם לשמור, בלאו הכי לא הספיקו להתייבש במשך אותן השעות המעטות שישנה.

והרוח בשלה: להעיפה - הלאה! הלאה! אותה ואת כל מי העומד בדרכה בזו הגבעה, שהיא כולה שלה מאז... מאז... בזעם הצליפה בראשה וברגליה והפילה ארצה, יד וברך לתוך הבוץ. התרוממה הרפתנית, מצאה זוית נוחה יותר בפני הרוח והמשיכה דרכה לכיוון הרפת.

ראתה הרוח "שזו" מתחמקת ממנה, הגיחה מלפנים ובצביטות דוקרניות חדרה דרך הצואר אל החזה והגב, כרוצה להזיז את צלעותיה, לפרקן ולמלא את החלל אשר ביניהן בקור לח.

ליד הרפת הבחינה בקולות חדשים, ביניהם קולו של שער הכניסה. דלתו האחת נשארה תלויה על ווה העליון ואילו השניה איננה. חורקת הדלת על צירה האחד ונחבטת בקיר הרפת. "מזל שמוט הברזל הפנימי נשאר במקומו", חשבה בשעת כניסתה פנימה דרך אותו שער.

הפרות הרגישו בדמות המוכרת להן והתחילו לנוע בכיוון שער הכניסה. גם כאן נשאר מוט הברזל במקומו. הרפתנית מיהרה לפינת העגלות. הרפת זרועה שיברי רעפים הנופלים מדי פעם מהגג, ושברי זכוכית של פנס הנפט שנתלה על חוטי ברזל; כעת מתנדנדים החוטים עם הרוח ללא תכלית.

העגלות בסדר, ברוך השם. עומדות צפופות ולחוצות אל הקיר בפנינתן, רק עגלתה של "צפתית" - "קטינה", שוכבת לה מכורבלת בעולמה בן השבוע ומנמנמת. מהר, לטאטא את הכל לתוך התעלה, לקשור, לחלוב ולשחרר, שתסובבנה חופשיות. עשתה כן והכניסה את הפרות. אפילו "המשוגעות" ביותר ניצבו במקומן בלי ויכוחים מיותרים, כאילו

מבקשות הן את תשומת ידה. "שתקשור, שתחלוב, ניתן לה הפעם לעשות כאוות נפשה, ובלבד שלא תשאיר אותנו עם רוח זו שסמרה את שערונינו על שורשיהן וחודרת דרך העור הגלוי פנימה! פנימה!"

הראשונה לחליבה - "צפתית". בצבעיה הולנדית בדומה לאביה, אבל במבנה גופה ו"אופיה" כולה כאמה, ערביה. נמוכת -קומה היא, רגליה קצרות ודקות, והן מתרוממות בזמן החליבה ללא אזהרה מוקדמת ובזריזות מפליאה. מי שנתן "לשכוי בינה" חילק ממקור זה ביד רחבה גם ל"צפתית". זו יודעת את ערכה, את יחוסה. הרי עברה הראשונה ביחד עם "כוכבה" מגניגר למג'דל, וממג'דל לרמת יוחנן. "כוכבה" סתם מתעקשת על דברים שאין בהם טעם, לא כן "צפתית", לזו שיטה בשגעונותיה. זו, למשל, אינה נדחקת בשער, אלה נכנסת בשקט אחרי ההמולה. יודעת שמנת התערובת שלה שמורה היטב בשבילה עד לעת החליבה, הרי בלעדיה לא תוריד את החלב. או למשל, בשטח המרעה, תהיה האחרונה שתעזוב את השדה, ומיד, וכהרף עין, תימצא בראש העדר, מובילה כדרכה הביתה. אחר מעמדה אין עוררין, ואם כי קטנה היא מכולן, לא תעז פרה כל שהיא לפגוע בה, ובכלל ניתן להגיע איתה לעמק השווה בכל ויכוח המתעורר כרגיל בין רפתן ופרותיו. ניתן להסתדר איתה, עם "צפתית" זו.

כעת הגישה לה מנה גדושה של תערובת, כי זו עפה ומתפזרת ממש מתחת לידיה, וכמובן גם על חשבון הזמן שיעבור עד אשר יתרכך עטינה הקשה והנפוח שלאחר ההמלטה, אשר נוסף על הכל הוא גם סדוק לאחר ליל הרוח.

ידיים רגישות עם וזלין עוברות קלות על העטין. כיצד מצליחה זו להשאר נקיה בבוץ הזה אשר בחצר, ואף בסככה, זה כנראה סודה של "צפתית". הידיים מרחפות מעל הכאב הנפוח. היא אינה אוכלת עדיין. רק מעבירה את התערובת מלחי את לחי, כל גופה אוזן דרוכה ומקשיבה לידיים. האצבעות נוגעות לא נוגעות בפטמות הקרות והיבשות. מאין ברירה, מואילה "צפתית" להוריד לאט את החלב, אגודל ואצבע לוחצות קל קל בקצה הפטמות. בהדרגה לופתות הידיים את הפיטמה כולה ומיד חשה בכתפה הנצמדת אל בטן הפרה כיצד זעו עצבי השוק, ובטרם הגיעה התנועה הבודקת אל יעדה, כבר החזיקה הרפתנית בידה את רגלה של צפתית. "אין זמן לפוילה שטיקים עכשיו, את מבינה צפתית?" "צפתית" הבינה, ואם כי זעו עדיין שרירי גופה הקטן והרגיש החלה להכנע. התגברה על הצורך להכות בתנועות המתגוננות "הפינג-פונגיות" שלה בדלי ובחולבת גם יחד, שיחררה את שריריה ועברה לאכילה של ממש. השתחרר גם גופה המאומץ והעייף של הרפתנית. היתה כתפה כעין המשכה של בטן הפרה, וידיה המשכן של הפטמות, מהן זורם לתוך הקצף אשר בדלי בקול מעומעם חלב חם, מהביל ומרגיע.

בדרך כלל היתה הרפתנית שרה ברגעים אלה מהשירים האהובים עליה, אולם כעת לא עת זמירות היא. כל ריכוזה במטרה: למהר לחלוב, להשקות את העגלות, לשחרר את הפרות ולהגיע בשלום עם החלב למטבח.

בתוך מערבולת של קש ואבק, צריחות מפינות הקירות המתאמצים לא להתפרק, תוך קולות נפץ בלתי פוסקים של רעפים הנופלים מהגג, נסתיימה העבודה ההכרחית והרפתנית יצאה עם החלב למטבח.

---"לא ליפול. להרים את הדליים עד כמה שניתן יותר גבוה מעל לבוץ. לצעוד בתוך מעגלי הרוח המסתובב, הלוחץ כלפי מטה, להגיע למטבח. ללכת בכיוון האור. עוד צעד, עוד צעד, הנה".

יהודית פתחה לה את דלת המטבח ולקחה ממנה את הדליים. "מהר, מהר הכנסי. איזו רוח מטורפת! שבי ונוחי, מיד אבשל לך קקאו, התחממי מעט".

רעש הפרימוסים והרוח מבליעים את קולה. טובה היא יהודית, טובה וחמוזה מאוד. פניה עגלגלים, ורודים, צחים. ראשה תלתלים תלתלים חומים ועיניה! עיניה - הכחול בהן עמוק, תמהוני מעט ובתוכו עצב רב רב. למה יהודית'לה, למה?

יהודית עוברת בזריזות מפליאה ממקום למקום, זורעת כחול בכל אשר תתן את עיניה, וכבר בידה ספל הפח עם קקאו. "הנה, שתי מעט קקאו! איזה בלגן, הראש מתפוצץ מכל הרעש הזה. קחי ושתי והתחממי מעט, רפתנית שלנו".

ספל הפח שומר חום, צורב את השפתיים, אינו מניח להן להגיע אל המשקה אשר בתוכו. במקום קקאו, בולעת הרפתנית את התואר שיהודית הגישה לה זה עתה כלאחר יד: "רפתנית שלנו". כשיקוי לעצמותיה נמסך זה בכל הרמ"ח שלה. חשוב ונעלה היה לה תואר זה מכל התארים אשר ידעה להעניק האוניברסיטה של העיר הגדולה בגולה, שם למדה ומשם באה ארצה עם קבוצתה. היה בתואר הזה מההארה שהופכת מחשבה מופשטת עטופה בפרטיות, לממשות כללית. הדבר הזכיר לה תחושה דומה, עת צעדה את צעדיה הראשונים על אדמת הארץ - אז, כאשר ירדו מהרכבת והלכו דרך רחובותיה הצרים והחוליים של תל-אביב אל בית העולים. אז רצתה להשתטח ולנשק לאדמה כפי שידעה שאמן, שלה ושל אחותה שבאה עמה, היתה עושה לו היא כעת על ידם. אלא שהתביישה להראות התרגשותה והעכירה צורך זה לכפות רגליה.

כמאליהם עלו פסוקים מהתנ"ך והתערבבו עם מילות השיר אותו היו שרים ורוקדים הרבה, "אנו באנו ארצה לבנות ולהיבנות בה". התרונון בה השיר עם צעדיה, והיו המילים לממשות שניתן לנגוע בה הרגישה אז כי קטנה היא מלהכיל את כל אלה, כל אלה...

"מה את חולמת, הרי הקקאו כבר התקרר". "הקקאו כבר קר אבל הספל עודנו חם" ענתה ליהודית ובקולה ריגשי תודה על כל הטוב שזו מעניקה לה.

החלב גלש ומלא את חדר המטבח בריחות של נפט מהול בחלב חרוך.

"שילכו לכל הרוחות הפרימוסים האלה ביחד עם הרוח הזו! אני באמצע בחישת הפודינג". - "תני לי, אדליק את הפרימוס ואת אל תלכלכי את ידיך בנפט, המשיכי בעבודתך".

האש החדשה בפרימוס היתה לא יפה, גבוהה, מעלה עשן וצהובה.

"אוי, חלוצקה, חלוצקה! מתי כבר תהיי פועלת?"

בפתח דלת המטבח עמדה שרקה, האם הראשונה של הקבוצה. ידענית מאין כמוה בכל העבודות החשובות למיניהן. הכל, הכל ידעה לעשות בתנועות זריזות, בטוחות תכליתיות ומעוררות הערצה (ואף לא מעט קינאה אצל הרפתנית). היא היתה עוקבת אחרי תנועותיה של שרקה בעבודות הבית והבישול ורושמת בעיני רוחה מיני תרשימים של "איך עושים" עבודות שונות. כך עשתה גם עכשיו בהביטה בעיון רב כיצד האש בפרימוס ששרקה מדליקה הופכת להיות כחלחלת ושקטה יחסית. התחילה שוב להתמקח עם עצמה:

---"מתי, מתי אדע אני לעבוד ככה?"

---"הרי כבר התנסית בהרבה עבודות מאז עלינו על הגבעה החשופה המאפירה הזאת".

---"ובכל זאת, הנה, אמרו לך בפירוש שעדיין לא השגת את ההישג הגדול... להיקרא פועל ת".

---"אבל..."

---"כלי אבל! היכן הענווה שאת כה משתוקקת לה? מדוע נסעת להתגנדר בחוצות חיפה עם חולצה מטולאת?"

---"כי זה מעין סימן היכר. מוכנה הייתי למסור את כל 'בגדי המלכות' שהבאנו משם, ובלבד שאקבל תמורתם חולצה מטולאת אחת. ברוך השם, עכשיו אנחנו כבר חברים והכל כללי".

---"ובכל זאת קשרת לך כתרים לא לך. שמעת! אמרו לך!"

---"ומדוע זה לא לי? למדתי לשתול, לעדור ולנטוע עצים, לזרוע, לדלל ולקטוף תירס. בקיץ עבדתי עם בחורים בכיבוש חציר והם אמרו שלמדתי לעבוד".

---"יש הרבה עבודות חשובות שאת עוד לא יודעת".

---"אז אני לא יודעת להסתדר עם הפרות הכי 'משוגעות'".

---"זה נכון, אבל צריך לדעת גם להדליק פרימוס וגם לבשל לחברים ארוחה טעימה".

"האוהל שלך עף". קולו של יעקב הפסיק את זרם הויכוח המתיש, והחזירה למתרחש סביבה ולמשמעות דבריו. חשה כעין דקירה בתוכה. "והיכן הוא האוהל?" "עוד מעט יתפזר הערפל ותוכלי למצוא אותו. טוב עשית שהתרת את הפרות. הוספתי להן מעט חציר. את יכולה לטפל בשקט בעניני האוהל עד שיביאו את הירק".

לחדר האוכל נכנסו חברים להתחמם מעט בטרם יתחילו בבדק הבית. ואילו היא, הרפתנית, יצאה אל הרוח. זו הטיחה את הערפל כלפי מעלה, ופסי עננים ארוכים עצבניים נמתחו ללא סדר מעל הראש. כפופה מצליפות הרוח ניצבה כסוככת על חלקת אדמה עגולה זו, זרועת חצץ ושברי זכוכית, שרידים ממנורת הנפט שהיתה תלויה לפני כמה שעות על עמוד האוהל. הצמידה רגליה לאדמה להאחז בה, דמתה לציפור כחושה מנדודי דרך נאחזת בצוק סלע בלב ים.

ראתה מיטות הפוכות, ארגז כוורת ששימש כארון בגדים וכעת מונח הוא על צידו בתוך השיח הקרוב, ועוד ארגז עם ספרים שעליו הונחו אבנים; כנראה שיעקב בעוברו על פני השטח בזמן השמירה ריחם עליהם.

את כל אלה אסף לפני כן בתוכו האוהל, ברזנט מתוח בחבלים על יתדות שנראו כעת כשיניים בודדות וערומות בפה פעור. ברזנט זה העיז פנים כלפי השדה. "עד כאן", אמר לו, "האדמה שבתוכי בית היא" והיה זה ב י ת. היה. הסתובבה סביב לו בהרגשת ריקנות מיותרת ונעמדה בתוכו, בתוך האוהל שהיה. לכאן הובא מהמופלא שבנבכי הנפש, הועלו והונחו חלומות ותקוות עתיד. הושיטה יד כרוצה להגן על כל אלה, שלא נותנת לרוח להעיפם מכאן.

הרגישה כי זע משהו בריקנות אשר בתוכה. דרך כל חושיה הבריקה הידיעה הברורה שכל אשר חיו דרי האוהל במקום זה, שקע בו פנימה והפך אותו ואת האויר מעליו לשונה מכל מקום אחר ברמה; הוא היה לקרוב יותר, אישי יותר, כפי שהיתה הרמה והאויר אשר מעליה שונה ואחרת מכל יתר הגבעות אשר בסביבתה, אם כי דומה היא להן בצבעה, אופיה, וברוחות שלוחות הרסן הפוקדות גם אותה. כאן, בין שיחי הפרא והסלעים המבטיקים, על האדמה האפורה

מרוב אכנים, העמידו נערים ונערות כמה אוהלים, צריף פח המשמש כמקלחת וכמכבסה, כמה צריפי עץ ללא חלונות וללא תקרה, ורק גג רעפים מעליהם. ישנו גם לול שרובו פח, ורפת. ה ר פ ת. זו בנויה אכנים ואף עליה גג רעפים. היו אלה סימני היש שעלו מתוך האין.

יונה מנהרת עם ערימת שמיכות שאספה כנראה אצל החברים. קטנה היא יונה והערמה גבוהה מעל לראשה. עובדת עם הילדים. לוקחת ילד בידיה והוא פורח למגעה. "לאן?" שואלת הרפתנית. "לסתום בשמיכות את הסדקים אשר בין הקרשים. רואים את היס דרכם, והרוח בתוך הבית. אי אפשר להוציא ילד מהמיטה".

יונה עוברת בצעדים מהירים וזריזים בין השוליות לכיוון צריף הילדים. מנין לה, ליונה, הידיעה כיצד לעשות את ההכרחי ביותר בחכמה. בטוב לב וברוח טובה, בזמן הנכון? החברים יוצאים אחד אחד מחדר האוכל לתקן את אשר הרס הרוח במשך הלילה. יש לחזקו, את הבית הזה, להשרישו באדמה הזאת. מתפזרים החברה איש איש לעבודתו ונדמה שמחזיקים הם בחבלי אוהל ענק אותו הם פורשים מעל הרמה כולה, לתחום לה תחומים, לשים לה סייג בפני השימון.

הרוח אינה מותרת, מצליפה בהם, והם מהדקים את מעיליהם. אותם המעילים ובכל זאת כל אחד ומעילו המיוחד, הוא ארוך על אהרונצ'יק, וקצר על אלישע, אפרים כמתהלך במעילו ואילו ישראל התיאש מזמן מן הנסיון להפגיש את הלולאה עם הכפתור וכפיצוי על המעיל הפתוח הנריח את ידיו לתוך השרוולים ואת הכתפיים הרים עד מעל לאוזניים.

יצא גם יצחק. ידיים בכיסי מכנסיו, סנטרו בצוארון מעילו, צועד הוא עם הרוח ולא בתוכה. הוא דורך בבוץ בצעד של "מובן מאליו". אחד הוא עם הסובב אותו, נכדם של הבילויים, של המתישבים הראשונים בגליל, של מייסדי ראש פינה. גבוה, אדמוני ורחב כתפיים, הולך לו הגלילי הזה לתקן את אשר יש לתקן. עצם נוכחותו בחצר מרגיעה, נוסכת הרגשת בטחון כאילו שיחרר על ידי מגעיו הבלתי אמצעיים עם הטבע מאימים בלתי מוכרים. על ידו נהיה הכל בהיר יותר, מובן יותר.

במערב נראה היס. בסבך הקולות שחלפו על ידה עם הרוח נשמע גם קולו. ריכזה שמיעתה על מנת להבחין בו, אכן, זה הוא. שמחה בו כמו במכר טוב שפוגשים פתאום בתוך המון זר.

קולו היה עמום כאילו ממרחקים גדולים הגיע ולא קרוב כפי שהוא נשמע ביום רגיל, וקרוב מאוד כפי שהוא מגיע לכאן בלילה. אז, בנשימותיו העמוקות והרחבות, ובקצבו המפליא במחזוריותו הוא היה לחלק מלילות הרמה.

מעל לחיפה מתרומם הערפל. הנה היא עולה מהיס, מלבינה, מתרפקת על דודה הכרמל. ראשה בראשו נוגע והוא מחבקה. זוהי חיפה של יום, ואילו חיפה של לילה היא אשד רחב של גחליליות נשפכות ממרומי הכרמל ורוטטות בתוך החושך.

מתבהר גם המפרץ החולי מדברי, זע לדפוסיו המוכרים, הריקים מכל, מלבד אי אלה עצמים הנראים מכאן כקוביות אפורות. מספרים שהתחילו לבנות קריה חדשה בתוך החול הזה, לא הרחק משפת היס. אומרים שתיקרא "קרית חיים".

במרחב שבינינו ובין היס עומדים עוד כמה מבנים. זהו משק אברמסקי, וקרוב יותר אלינו, כמה בתים ערביים בתוך גדרות אבן מתפוררות ועוד כמה צריפים, וזו כפר אתא.

חשיבותה של כפר אתא בכך שבמרכז באר. אליה יורדת עכשיו העגלה עמוסת החביות להביא מים. את אחת הפרידות,

"זריזה" או "חבוב", יקשרו אל הגלגל שעליו תלויים דליים בשרשראות, וכך בסובב הפרד את הגלגל, יעלה מים מהבאר כפי שהיו עושים אבות אבותינו אז, בשכבר הימים. בדרכו חזרה עם החביות המלאות, ישמור מאוד מאוד "אשר על המים" לכל ישפך מהנוזל היקר, היקר הזה לתוך הכוץ הדביק הכבד.

נזכרה כיצד עלה אותו זוג פרידות בראשונה לרמה. עמדה אז בפתח הדלת הרחבה של הבית הגדול במג'דל ועקבה אחרי העגלה העמוסה בצריפי העץ המפורקים אשר הביא אברהם מגניגר. ישב לו על הערמה הגבוהה, כפוף מעט כלפי המושכות והאיץ בפרידות. אט אט הן עלו, ואחריהן בתוך האדמה האביבית הרכה, מסתמנים עקבות הגלגלים. הם משאירים אחריהם שני קוים מקבילים. היא מכיטה ונדמה לה כאילו משהו עמד בקרבה: שני קוים מקבילים כהים בכל המרחב האפור הריק מכל מלבד קבוצת עצי זית ואלון ענף. היתה רגילה לגשת אצל העצים ולשים ידה על גזעם כממששת דופק חיים של הרבה הרבה שנים. החזירה מבטה לעגלה וידעה: שני הפסים האלה שהחלו מתמשכים אחרי העגלה אל הגבעה המתנשאת למול מג'דל, היא היא הדרך הראשונה לרמה, הנה היא נוצרת ממש לעיניה.

ברמה זו בחרו מכל יתר הגבעות בסביבה להיות להם למקום - ביתם, אז, כאשר יוסף וייץ בא מאובק מדרכו ברגל מכפר חסידים, ניצב בדלת, מקלו בידו האחת ומעילו בשניה וקרא בקול גדול: "בואו ילדים, נחפש מקום מתאים להתישבותכם". קפצו החברים ממקומם בצהלה, והלכו אחריו, מנסים להדביקו בצעדי הארוכים והמהירים. מגבעה לגבעה עברו, עד אשר הגיעו למתנשאת על סביכותיה, וידעו: זה המקום.

עמדו בשוכבות במעגל, וכאילו נדברו ביניהם התחילו לנקות שטח אדמה מאבנים, והיו מניחים אותן סביבו. בהתגלות האדמה החזירו לה חלק מאבניה, אולם הפעם הונחו בסדר שלרצון המחזירים. אבן ליד אבן והנה הכתוב: "קבוצת הצפון". שמחים, צוחקים, וטובי לב חזרו למג'דל. כעבור חודשים אחדים הגיעה העגלה עם הצריפים. כל כולה ידעה בהכיטה אחר העגלה ובסימון הראשוני של הדרך למקום התישבותם, שזכתה לחויה בראשיתית אשר שוקעת לתוכה והופכת לנכס פרטי שלה, אותו תוכל להעלות ממעמקיה לרצונה, ולהתעלות עמו תמיד. כעת עקבה אחרי העגלה עם החביות היורדות באותה הדרך. על יד מג'דל פנתה מערבה לכיוון כפר אתא. מבט דרומה מגלה את כפר חסידים ואת משק יגור, הנה הנם לרגלי הכרמל.

מולו, שם בצפון, עומדים כנגדו הרי הגליל המערבי והעליון, ואילו כאן ניצב הוא בכל הדרו. רם ונישא מעל לעמק זבולון ומעל רכס הגבעות הרכות, העגלגלות, הנשיות, העובר מזרחה לרמה לכל אורך הגליל המערבי.

רכס משתפל וכמעט פוגע בו, בכרמל, העומד כשליט יחיד ועליון על כל סביבתו ואין עוררין על עליונותו.

מזרחה לרמה, על רכס הגבעות נראים לעין שני כפרים ערביים: קסייר וסאסא. לצידה של קסייר, באופק, כמה עצים. בעלות השחר נראים ענפיהם כריקמה שחמחמת על קרע זהוב אדמדם.

בוקר בוקר, בין חליבה לחליבה, תעמוד רגע מול ריקמת קסמים זו, וכל יום מחדש תופתע מיופיה ותחוש הודיה עמוקה שהוענק גם לה חסד זה, חסד הנוכחות.

דוּבְצִ'ה וְהַגִּ'קוֹרְנָדָה

או: עצים בחצר ביתנו

או: מדוע ניצב בית הנעורים באלכסון

או: בכוחו של הכחול

ימי יוני המוקדמים, זה הזמן לספר את סיפורה של הג'קורנדה שצומחת מעבר לשביל שעובר על יד ביתנו מימים ימימה. ראויה היא שיסופר בה, שיסופר כיצד קרה לה נס והיא ניצלה מכרייתה בטוחה.

בשל יופיה. יפהפיה פלאית היא בזמן פריחתה. מאחדת ארץ ושמים. אתה מביט בה ואינך יודע אם הכחול-סגול שבה עולה לשמים או שהשמים יורדים אליה. אתה מביט בה ואינך יודע אם המראה שלפניך קיים או לא קיים. ואולי זה חלום, אולי זה סולמו של יעקב המוצב ארצה וראשו מגיע לשמים. חלומו של יעקב אשר עבר בירושה לבניו ולבני בניו ויש בו ממש יותר מכל ממש.

כלכל עץ אחר, גם לג'קורנדה אופי משלה. למשל: כאשר כל יתר עצי השלכת מזמן השירו עליהם, כבר עברו את סערות החורף, התחילו לנשום אביב, להצמיח עלים חדשים ולחשוב מחשבות קיץ - היא, הג'קורנדה, עדיין עטופה בעלי אשתקד מצמידה אותך בקלילות לגופה, עד בוא רוחות מאי הצולפות בה, תוקעות בה שיניהן, נושכות וקורעות ממנה את שארית כסותה העלי, בתוספת פלחי-עץ. אלה נופלים כשדודים לרגליה. הפרידה קשה. היא במערומיה.

בא מזור. ממעמקים, מהשורשים, מהאדמה, עולים ונזרמים לענפיה געגועים סגולים. יורד לקראתם כחול השמים, משחררם מקליפתם ויחד ממלאים את העץ בפעמונונים כחולים סגולים. אלה מצטופפים אשכולות עד אשר צמרת העץ נראית כמצנח כחול שיורד אט אט על הגזע באהבה. עוברת בפעמונונים רוח בוקר ומגלה את ענבליה הוורודים, עקבות נשיקות שהשאיר בהם השחר העולה.

באחד הימים האלה ראיתי את דובצ'ה על יד הג'קורנדה וידו על הגזע. עיניו תרות מבית הקטוסים אל העץ וחוזר חלילה. דובצ'ה מחשב. ראיתי את מחשבותיו. "חשבונות מחשבת חושב להיות על המגדלים ועל הפינות... וגו'". ככתוב. אני על ידו.

---דובצ'ה, לא!

---אידה, כן.

---דובצ'ה מדוע, מדוע?

---מוכרחים לבנות כאן בית, העץ מוכרח ללכת.

---איזה בית?

---בית הנעורים

---מדוע כאן, מדוע דווקא במקום בו צומח העץ הזה?

---זו התוכנית. הכל מחושב וגמור.

---והג'קורנדה?

---היא מוכרחה ללכת. הקיר הדרומי של בית הנעורים עובר כאן.

הוא מעביר קו מבית הקטוסים ומעבר לעץ, כך. זווית של 90 מעלות בערך.

---את הקיר עוד אפשר להזיז, עוד לא בנו אותו. תבנה לפני העץ, הנה כך. לקיר לא איכפת.

---באלכסון? הרי יש תוכנית בניה, הכל מחושב.

---אז לא בדיוק על פי התוכנית, והצלת את היופי הזה, דובצ'ה, הבט בה.

דובצ'ה הביט וראה. פרחיה פזורים מרבדים מרבדים על המדרכה ועל גגות הכתים הקרובים. והיא כאילו הבינה את המתרחש התחילה לנוע עם הרוח כדי להבליט במתכוון את קיסמה, כמתחננת על חייה. תחנונים בכל פעמונון שהחלה להוריד אט אט עלינו. דובצ'ה הביט. ראה. והביט בי. הביט וראה. עיניו, עיניים שאהבתי הרבה שנים. אותו רוח המיטיב להעמיק ראות מעבר למילה. אני, כמו שאומרים "לוקחת טרמפ" על מבטו זה ומתחילה לדבר מהר, כדי להרוויח זמן, שלא יברח, בכוונה להכניסו לתלם קשר למקום. המשמעות היומית של היופי הזה, יפי החצר. קשר ליש, אהבת היש הזה. אני יודעת שזה ישנו בו.

---דובצ'ה, אני רוצה להזכיר לך מה שיש בך. קשר ואהבת המקום הזה. אל תברח לי, שמע. אספר לך תולדותיהם של כמה עצים שגדלו כאן. לא כולם, אם כי היו יפהפיים שיש לתארם רק בשפת האגדות. הם נשאר בצילומים ובציוורים של יצחק כתר.

דובצ'ה, אתה לבטח יודע, רבות שמעת על הגבעה הלבנה הזאת עם בואנו לכאן. שנים סיקלנו ותחת כל אבן שאספנו צצו שתיים-שלוש במקומה. חשבנו שלעולם לא ייגמר הלובן הזה בקיץ והבוץ עד צוואר בחורף. חכה כמה דקות, אספר לך רק על תולדות כמה עצים.

ואתחיל בעץ הראשון שבכלל לא היה עץ אלא אחד משיחי האלון שגדלו פרא בשטח הגבעה. בחורי הקבוצה בוגרי מקוה היו וידעו היטב עץ מהו. גזמו את השיח, טיפלו בו; בעצם שני שיחים. וכעבור זמן מועט יחסית צמחו שני עצי אלון לתפארת. עד היום קיים עדיין חציו של האחד, את השני הורידו מזמן כי יש לבנות. את החצי הקיים הצילה תאיר ממש בכוח. בגופה הגנה עליו ולא נתנה לכרתו. והיום לך לפינה הצפופית-מערבית של חדר האוכל, לך וראה כיצד הכל מצטופפים סביבו בשעת האהבה. היא 10 בבוקר. באים תינוקות בעגלותיהם, גמולים, פעוטים, וגנים למיניהם,

כן ירבו. תראה מה זאת אומרת עץ במקומו ובעתו. תשמע צהלת ילדים וחיוכי סכתות ואמהות.

דובצה, אני יודעת שאין לך זמן, וזמן זה באמת כסף רב, אבל נדמה לי שראויה היא הג'קורנדה שתכבז עוד כמה דקות על סיפוריה ובלבד שתצמח לה מזה הוועלת. חיים.

שמע, העצים הראשונים שנשתלו ברמה היו דקלים. רחוקים היו אז מהאוהלים ומכמה צריפים, מעבר לשדה קוצים נשתלו. זה עתה העלו את צינור המים לרמה. היה זה בטרם נתגלו המים הרבים בקידוח הנוסף והמים היו במשורה. צריך היה להשקות בצלחות, פן יתכבזו המים המעטים על שדה קוצים. שדה צחיח ומבוקע. בשבע עיניים צריך היה להשגיח שהמים לא יברחו דרך סדק כלשהו בצלחת. ואם ברחו אז כמו לטהום. הם צמחו, הדקלים, לנוי ולתפארת. הדר. היום נשאר מהם א ח ד. כרתו, כמובן צריך לכנות, אבל בכל זאת אפשר להשתדל להתאים את הכניה לצומח מסביב.

---ישנה תוכנית הנקודה. יש להקים בתים, נכון?

---כמובן. אצביע אפילו על מקרה שבו בית הציל עץ. שמע, עץ זה היה לו מזל מיוחד והוא נהנה מ"הפי-הנד". ה"עץ" הוא הפיקוס צמח ועדיין צומח לפני חדר האוכל של חברת הילדים. עומד עדיין על תילו בכל אונז ויפיו הפיקוסי הודות לבית שהגן עליו, ולא היה גורלו כגורל אחיו, שתי שדרות הפיקוסים שנשתלו משני צידי השביל שמוביל לחדר האוכל; הם נעקרו ללא רחמים על ידי רוחות הרמה, אתה הרי מכיר אותם את הרוחות ההם.

לפני כמה ימים עברתי על ידו, והנה ענפים גדולים, עבים, עטורי עלים מונחים סביבו, כרותים. הוא עצמו ברוך השם משגשג מעלה. אתה יודע, על אף גודלו והרושם החזק שהוא מנסה להרשים את העולם, הוא רך וענוג. ענפיו נשברים בנקל. באה לקראתו יד האדם ומשחררת אותו מעומס שאינו יכול לעמוד בו. למרות הזית שמגן עליו ענפיו נשברים עם בוא הרוחות. ענפיו, והוא נשאר, קיים. ניגשתי אליו. שמתה את ידי על גזעו, והגזע גזע. לו ידעתי שאין איש רואה אותי הייתי מחבקת אותו. הסתפקתי בליטוף וכמה מילים. "אתה זוכר? עטפתי את גזעך בתחבושות כדי שלא תיפגע מהחבלים שבהם אני קושרת אותך על הסמוכות שתקעתי סביבך. היה גזעך אז בעובי זרועי והיינו, אתה ואני, כמעט בגובה אחד".

חייכו אלי עיני דובצה -- "מה הוא ענה לך?"

---הוא זכר. את אשר אמר לי לא אוכל לגלות. תשובת-מה תמצא באי אלו רמזים. הוא התחיל לנענע את עליו והציג לפני את כל צבעי הירוק האפשריים, שפעי שפעים של ירוק שהתכרך בהם.

לא, לא אייגע אותם בסיפורים על כל עצי החצר שלנו, אם כי לא חסרים, כלומר סיפורים. רק עוד על עץ הזית, חכה עוד מעט, שמע. ה"מז'יניק" שנשתל מערבית למכבסה. הביאו אותו ממש "בול-עץ". תחבושות שקים עוטפים את ראשו וחלק מגזעו. קשה היה להאמין שגולם זה יהיה פעם עץ. חיכינו בסבלנות. עבר זמן. עלים קטנים התחילו לברוח מתחת לשקים. דומה היה לאשה חרדית שתלתלים בורחים לה שלא במתכוון מבעד למטפחת. בה היום, הורידו את השקים והנה לפנינו ז י ת. עץ זית ככל הזיתיות שלו, מעניק לכל עובר על ידו מכל חינו, מכל היחודיות שבו. רק עמוד רגע על ידו ואכן תאמר: "מה נאה אילן זה".

רווח והצלה עמדו לג'קורנדה ממקום אחר. להקות ילדי גנים וגנונים רצו בצהלה לבריכה. טפלי. מוצצי קצה מגבת ומוצצי אצבע, מסלסלי תלתל ויד על הראש והמחזיקים בקצה סינורה של המטפלת, הכל דורכים במרבדים הכחולים שהיא פרשה לרגליהם.

---אתה רואה, דובצ'ה? הם נולדו וצמחו עם היופי הזה. הבט איך דורכים בתוך הכחול. זה חי בהם, עובר דרך הרגליים וזורם בכל גופם, נהיה חלק מהם, מבלי שידעו על כך. מדברים על אקולוגיה, איכות החיים, איכות הסביבה. הנה היא לפניך "ארץ ישראל יפה". נוציא אותה ממרכאות, בוא נשמור עליה. בנה את הבית באלכסון, והצלת.

---אשתדל.

---הוא אשר רציתי לשמוע מפיו, דובצ'ה.

עברו שבועות של חרדה, של עין בוחנת, צופיה, מחכה... מי יבוא? הגרזן חלילה או הפטיש? הגיע הפטיש. כבר עם בוקר שמעתי אותו. הוא תוקע יתדות ומותח חבלים ביניהם. כמטר ויותר מלפני הג'קורנדה. באלכסון? כן, באלכסון.

אני מחכה לבאות. היבואו שינויים? השלווה עדיין ממני והלאה. היה בוקר. היהודי מעיראק שעבד אצלנו בבנין הגיע עם דלי המלט שלו. הוא זורק אותו בעזרת הכף במומחיות, בזריזות ובאלגנטיות לתוך התבניות שהוכנו לקבלתו.

יהודי קטן קומה, צנום, צנוע וחרוץ. עבד פעם על יד הבית, תיקן את הכיור הגדול בחוץ. קשרנו שיחה על נושא משותף, התנ"ך. אמר שהוא יודע את הספר, קורא כל יום שישי פרק.

---ואיוב? - אני שואלת אותו.

---איוב, הוא עונה לי תוך עבודה, הרי הקדוש ברוך הוא אמר לו שלא את הכל הוא צריך לדעת, ולא את הכל הוא יכול לדעת, אז מה הוא מנדנד?

רעננות עברה בי, הודיתי לו בליבי.

עת מצאתי את עצמי על ידו ומכל ההודיות שאיתן רצתי לקראתו שמעתי את עצמי אומרת לו:

---אתה יודע, גם אני עבדתי פעם בבנין. עבדתי בקבוצת הבנין שלנו. בנינו במפרץ. גם את מגדל המים של קרית-בנימין אנחנו בנינו. נכון שהוא יפה?

כאן קרה משהו. האיש הפסיק עבודתו, כף המלט כמו קפאה בחלל, והוא הביט בי. עיניו - כאילו ספגו האישונים לתוכם את העין כולה. כסיכות שחורות, חדות, הלכו האישונים והתארכו עד אשר הגיעו אלי. הגיעו ונבעצו בי. הקמטים סביב העיניים התמלאו תמיהה, מעט לעג ומשהו שיש בו קורטוב של פחד. התגלגלו כל אלה לתוך החריצים העמוקים שחרשו החיים בלחיו, ירדו והתישבו בתוך הקמטים הדקים והסבוכים שמסביב לפה. פתח האיש את פיו

ואמר:

---תהיי בריאה גברת, תהיי בריאה. - וחזר מיד לעבודתו.

---תהיה בריא גם אתה אדוני, תהיה בריא גם אתה וכל אשר לך.

העפתי מבט אל הג'קורנדה וקרצתי לה. היא ענתה לי באלפי קריצות כחולות. אחת מהן נפלה לתוך כף ידי. היא דוחפת את היד ומצווה: כתבי, כתבי: לדובצ'ה באהבה מהג'קורנדה ומאידה.

הבנין הראשון ברמת יוחנן

היום, כאשר הנוסטלגיה היתה למצרך מבוקש והיא באופנה, כך זה לפחות לפי הכתוב, קל יותר לכוא להגן על אותו בנין עלוב המט ליפול, התלוי על בלי-מה. זה שמרבים לכתוב עליו ב"כרמה" ו"בקיזורמה" - לא יודעים מה לעשות בו, בבנין הראשון ברמת יוחנן, בנין הרפת הראשונה.

כבכל מקום אחר בארץ אז, קדם בנין הרפת לכל בנין אחר - ראשית לכל - המשק, הפרות.

המתעניין בתולדות המקום ימצא באלבומים של חברים צילום קטן, ובו כמה חברים יושבים על שלבי סולם הנשען על קיר אבנים ההולך ונכבנה. קיר שמתרומם לו במקום סתמי, באמצע שום מקום, בשדה זרוע קוצים, סלעים ואבנים לבנות, ורק שיחי אלונים כסופים מעידים על כך כי אכן גם אדמה ישנה מתחת למעטה לובן זה.

כלכל קבוץ אחר בארץ, לרמת יוחנן אותה חזות חיצונית. אותן בעיות פנים, לפתרון כמובן מתווסף הגוון המיוחד של המקום. אחת הבעיות הדומות בכל מקום היא - מה עושים עם הבנינים הראשונים - עם הבנין הראשון - שכמו להכעיס דווקא נבנה במרכז החצר.

כל עם והתייחסותו לעברו. רומא למשל, גמרה לומר את ה- *sic transit gloria mundi* שלה, ומיד התחילה לשמור ולשמר את תהילת העולם שהיתה רומא. וכן עושים עמים אחרים.

עם עם וציווייו הפנימיים ודרכו בהגשמתם, והדברים ידועים.

אנו היהודים מצווים לזכור, בין היתר, ותמיד, כי עבדים היינו במצרים, ויצאנו משם, השתחררנו מעבדות כעם(אז בימים ההם). כל שנה אנו חוגגים מאורע הסטורי זה. כל שנה מחדש, על יד שולחנות ערוכים בכל טוב אנו מצווים ומצווים את ילדינו לומר ולזכור, ולהעביר את הזכרון הזה מדור לדור, לזכור את העבדות, לזכור את העוני, היינו-עבדים - היינו עניים, זכור.

הא ל ח מ א ע נ י א ד י א כ ל ו א ב ה ת נ א ב א ר ע ה ד מ צ ר י מ . מצווים להעביר את הזכרון מדור לדור פן חלילה נשכח, בן לילה - ו י ש מ ן י ש ו ר ו ן ו י ב ע ט .

ונשוב אל הרפת.

אני קוראת על לבטי חברים ביחס לרפת הראשונה ועל כך שלא יודעים מה ייעשה בה. אני רוצה לקום ולומר, ולו בקול ענות חלושה - חברים, מכאן התחלנו. כאן היתה הראשית. יש לחפש ולמצוא דרך לשמור ולשמר את הבנין הזה. עלינו לזכור שהיינו עניים מאוד, לא ידענו שאנו עניים; הרי הכל נכלל באותה עיסקת חבילה ששמה "אנו באנו ארצה לבנות ולהיבנות בה". כמובן, לא היינו מודעים לעוני, כפי שהיום לא אנו, וילדינו בוודאי שלא, מודעים לעובדה שאנו עשירים מאוד. הנה, בא בנין זה (כשישוחזר) - להזכיר לנו כי הרבה אנשים במשך הרבה שנים עבדו קשה ולחמו קשה במקום הזה עד אשר היה למה שהוא כיום - רמת יוחנן.

לרפאל צבי בהוקרה

כיתר הקבוצות שעלו להתישבות בשנות השלושים המוקדמות - רמת יוחנן, גם לה בית בן קומותיים שנבנה על פי צו "ההגנה": כמה צריפים, אוהלים, מבני-פח בחצר המשק ורפת. הרפת, כמוכן, בנויה אבנים ועומדת בחצר לתפארת. לולא אלה הנראים כאילו זרו אותם על פני גבעה כדי לכוון את ההלך אליה, דומה היא בכל ליתר הגבעות אשר מסביב לה, אף היא מלבינה בלובן סלעים, אבנים ואבק דורות. עלית על הגבעה והים פרוש לפניך, והוא כחול כביום בריאתו, ורעש גליו קרוב כאילו ליחכו אלה את קרשי הצריפים. אי שם מערבה ודרומה לרגלי הכרמל עובר כביש המקשר את נצרת עם חיפה ועם עכו. בקיץ מגיעים בקלות לרמת יוחנן. אם בדרך עפר ואם על ידי חציית השדות; אבל בחורף, עם רדת הגשמים, כאשר שדות המפרץ הופכים לשטחי בוץ כבד, דביק עמוק וטובעני, כאשר הקישון משתפך ובוואדיות זורמים מים רבים, הגישה אליה כמעט בלתי אפשרית. מעטים מעטים מגיעים אז.

ידענו: הוא, צבי, יגיע. הוא יבוא לחזרה בזמן ועוד יחכה לנו.

הקבוצה מכינה הצגה. צבי הוא הבמאי, המורה, המחנך והאב הטוב. צבי הוא ידיד הקבוצה. הוא מחכה לנו במאפיה, מקום החזרות. במאפיה נשארה חמימות מה, וחשוב מכל, אפשר לחלוץ את הנעלים, ועד גמר החזרה יספיקו להתייבש מעט. הרי לכולנו, גם לצבי, רק זוג נעליים אחד, נעלי עבודה גבוהים. תוך רעש והמולה שובכנית מתאספים, חולצים נעלים, משעינים אותן על גב התנור ורגלינו בגרבי הצמר העבה קלות. לאט משתקקים קולותינו ומתחיל להגיע אלינו קולו של צבי. צבי ישב מרוכז מאוד ובסבלנות אין קץ חיכה עד אשר נירגע. הוא מסביר, טווה חוטים בינינו ובין אותו עולם שעלינו להעלותו. ההזדהות חייבת להיות אידיאלית, אנושית כללית, ואישית-פרטית של כל אחד מאיתנו עם הדמות שעליו לגלם.

אין ספור של אטיודים וחזרות. צבי מחפש דרך עבודה, מחפש את מהות הדמות ומהות הטקסט, המשפט והמילה. הוא מחפש ומשנה ויוצר תוך עבודה. אנחנו לא תמיד נבונים והוא בסבלנות של מורה דגול שונה ומסביר, מתעכב ומעמיק, כאשר האמת הפנימית היא נר לרגליו.

עובדים על "האורגים" של גרהרט האופטמן. (האופטמן של שנות השלושים בטרם עבר למחנה הנאצים). עלינו לחיות את חייהם של האורגים המנוצלים על ידי מעבידיהם, בבית הרושת של עיירה כלשהי בשלזיה. עלינו להתקומם, למרוד בעוול החברתי המכאיב, המדכא והמשפיל.

צבי הוא מצבור של להט ואמונה באדם ובזכותו ללחום ולהאבק על הטוב המגיע לו. בסבלנות אין קץ הוא מוליך אותנו אל המחשבה שבלב, אל הכן, הנאמן, למען "ייעור ישגב אדם".

ואשר לנו, מה יותר קל לנו מאשר להזדהות עם עולם המהפכה, עם עולם המהפכה, עם מעמד הפועלים המורד. הרי

מרדנו בכל, עזבנו את הכל והננו כאן, "מחדשים ימינו כקדם" - הננו כאן, מאוהבים בגבעה השוממה החשופה שלנו, מאוהבים בחיי קבוצה ועובדים לה נאמנה. וכאשר בזמן ההורה הרגליים מתרוממות מאליהן ואנו מכריזים קבל עם ועולם ש-"באנו ארצה לבנות ולהיכנות בה", מרגישים אנו את טעם החלום המהולל במציאות בדומה לטעם הלחם בפיהם של מזי-רעב.

אי-שם שמורה עמנו אש-התמיד היטב. מילות משוררנו הקדמון: "ואני קרבת אלוהים לי טוב" הן לגבינו ממשות, אם כי נסתרת. יש צורך להתחלק עם הטוב הזה, יש צורך להודיה על הזכות והחסד כאחד, ואנו מושיטים יד לנדכאי העולם וקוראים, ושרים:

"עולם חדש נבנה הקשיבו"

"תן לי חבר את ירך המיובלת"

"בעוז ידיים של מיליונים

יקום אזי מפעל ענק

שלטון ישן לעד ירוסק

לא עוד יגווע אדם מעוני"

למילים כוח מגי. הן נישאות למרחקים, ותוך כדי שילוח הן צומחות, מתרחבות ומגיעות ליעדן. הן משפיעות. לנו, לבני הנביאים בשורה, והיא עוברת ע"י האמונה שבמילה מקצה העולם ועד קצהו. וצבי מכהן בקודש.

בהפסקות יש ויספר לנו על עבודתו של ווכטנגוב עם הסטודיו "הבימה" שם, במוסקבה הרחוקה, הקרה והרעבה של שנות העשרים המוקדמות. יש ויקרא מספרו של סטניסלבסקי: "חיי באמנות". יסביר, יעורר שאלות, יקרב אותנו אל עולם האמנות, אל היפה ואל הטוב.

נעים לחזור לעבודה על "האורגים". אבל הנה מאוחר, צריך כבר "לקום" לחלוב את הפרות.

מחר הוא יגיע למקום אחר, בכיסו או בתרמילו טקסט של הצגה, ספר הקשור בעבודתו, ועמוק עמוק בין הדפים, היכן שהוא, סיפרון עם שירים נפלאים. עובר הוא ממקום למקום, בדרך כלל ברגל, שופע חיוכים כחולים ואהבת האדם.

צבי, הטרובדור של ההתיישבות העובדת באותם הימים.

אידה משחקת את "המלט"

אידה שיחקה כבר כמה תפקידים מרכזיים בלהקות הקיבוצים לפני "המלט" וזעזעה את אנשי המשקים בסביבות חיפה במשחקה העז בתפקיד אשת הדייג קארר במחזהו של ברכת אודות תקופת מלחמת האזרחים בספרד.

באותה תקופה הדרכת קבוצה שנבחרה מבין חברי משקים ולא מצאתי איש מתאים לתפקיד גובן המהפכן הרומנטי מספרו של ויקטור הוגו "שנת התשעים ושלוש". רק אידה יכלה לשחק אותו - היה בה להט מהפכני כזה שהזכיר את הסיפורים על דולורס איברורי - ה"פסיונרית" הספרדית; היו בה חן של תנועה ורגש עמוק אשר דווקא נשיותה העניקה לתפקיד, ונוסף על כל אלה היכולת להתחיות בדמות, בתקופה ואינטלקט שאינו משולל מעמקים של רגש. לכן, כשהגיעה לירושלים להשתלם בסטודיו של האוניברסיטה - נראה היה שתכונותיה הכשירוה בדיוק לתפקיד "המלט".

6-7 חודשים ישבה בירושלים, בלעה תלי-תלים של ספרים על שקספיר, על תקופתו, שמעה הרצאות על המלט, ביצעה המון אטיודים על יסוד הטקסט, חרשה בטקסט האנגלי והעברי - ואני ישבתי נדהם ומחשה וראיתי כיצד אידה - הרפתנית מרמת-יוחנן, נהפכת אט-אט לנסיך הדני, וכיצד החדר הצר בדירתו או בבית הסתדרות הסטודנטים נהפך לארמון האלסינור.

המלט מביא עמו מטען עצום של רעיונות שיש בהם מהעוז, הבהירות והאופטימיזם הרנסאנסי יחד עם קולות החושך ואמונות ההבל של תקופת ימי - הביניים.

הוא יצא אל הבמה כה יקר, כה אהוב, כה פלאי, זה האורח הזר, ושאל בקול עמוק, שקט ועצוב: האם תקבלו אותי? "להיות או לא להיות" על הבמה שלכם?

אידה חיפשה מה מאחד את התקופה ההיא עם תקופתנו. בתקופתו של המלט היה הגבר נושא עמו חרב או פגיון כדי לגונן על עצמו. אידה רועת צאן בקבוץ היתה מהלכת עם מקל הרועים והספר הנצחי כמו הנסיך המהלך עם הספר והפגיון. הנסיך חש מחנק ב"בית הסוהר" שבו חי. גם אידה בכל להט ישותה רצתה להרוס את בית הסוהר של המציאות שבה גדלה. היא חשה בכל נימי נפשה את הפסוק: "משהו רקוב בממלכת דנמרק". כאן בארץ החדשה היא היתה מ"כת היחפים" - הנסיכים האצילים שלנו. וגם אלה היו מתקני עולם - כמו הנסיך.

נוסח העבודה שלה, נוסח ההתחיות שלה בדמות, הזכיר לי את שחקני התאטרון האמנותי הרוסי, הדרך ליצירת הדמות היתה אותה דרך.

המבקר האנגלי כתב על משחקם בהצגות צ'כוב בלונדון: "אחרי חזרות רבות הם נהפכו לאנשים שהם משחקים אותם. אנחנו משחקים באמצעות הקול, הם משחקים באמצעות חיהם".

בזמן העבודה על התפקיד ביצעה אידה תרגיל מאולתר - המלט נסע לצוד צייד. אחרי הצייד הוא מתיישב לאכול את הבשר החי של החיה הנצודה. על ידי התרגיל הזה היא רצתה לחוש את הברבריות של התקופה... לעולם לא אשכח באיזו טבעיות באיזו הנאה חושנית לעס הנסיך את הבשר...

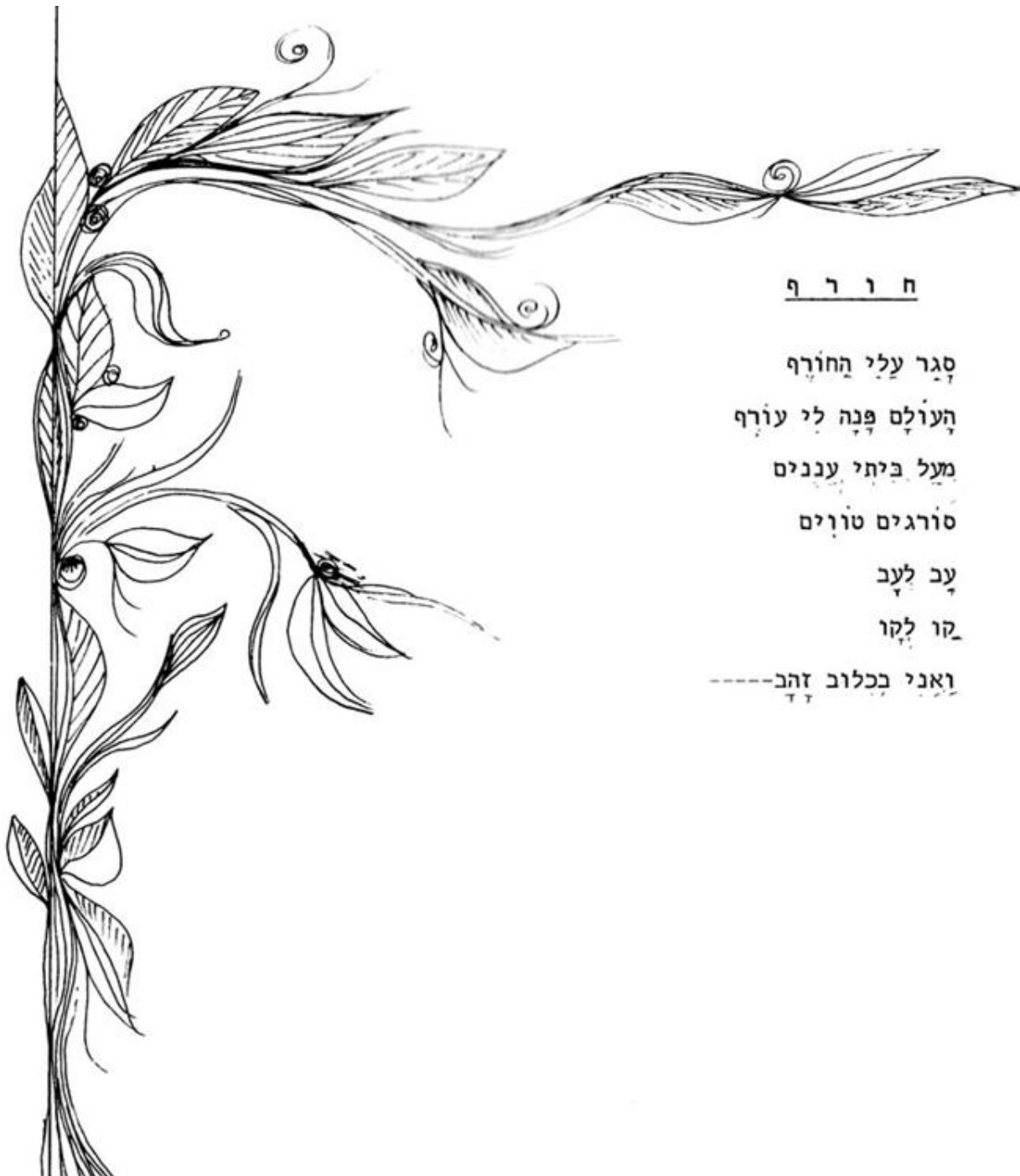
וכך אני זוכר את משחקה: על הבמה עמד כסא בסגנון עתיק. רק כסא ותו לא. על הכסא ישבה אמו של המלט - אשת החענוגות הזאת ישבה כעל ספסל נאשמים במשפט קודר ומבעית. השופט הוא המלט - (היא אידה) - מעודן ואכזרי, לשון כפגיון, תנועה כנמר - היה מסובב את הכסא שעליו ישבה האם - תחילה בסבובים רחבים ואט אט הסיבובים נעשו צרים יותר, כאילו השליך המשפט האכזרי והצודק חבל על קרבנו. מחוירה, עיניה הולכות ומתרחבות, הסתכלה האם (לאה פורת) כמהופנטת ב"מלאך המות" שלה. קולה, קול הקטיפה הנהדר, נסדר ונשבר.

החזדהות של אידה עם הדמות היתה שלמה. דמיונה ידע לחדור למהות ועל כן נהירים היו לה כל שבילי ספקותיו של המלט, היא חיה את הביוגרפיה שלו החל מילדותו, הכירה את האב המנוח כשם שבן מכיר את אביו האהוב, התרועעה עם הורציו, האם, המלך, השרים ואופליה כיתרו אותה כיצורים חיים ומוחשיים.

רפאל צבי

(מתוך מאמר שנכתב בשנת 1964)

ח ו ר ף

סָגַר עָלַי הַחֹרֶף

הָעוֹלָם פָּנָה לִי עוֹרֶף

מֵעַל בֵּיתִי עֲנֻנִים

סוֹרְגִים טוֹוִים

עַב לָעַב

קוּ לְקוּ

וְאֲנִי בְּכֹלֹב זֶה־ב-----

רמת יוחנן בלילה

רמת-יוחנן שלי, היפהפיה הנרדמת, הרדומה. יש ונדמה לי בצאתי אליה בלילה, שרק אז היא מתעוררת מתרדמה עמוקה של חיי יום; והיא בכל יופיה והדרה, והיא ביתי כפי שהיתה עמי בבואנו לכאן - והיא אז חרבה ויבשה, ולבנה מלובן אבנים, וזרועה שיחי פרא וחמה כל כך.

א ס י ף ל י ל ה

שחר	געי	חזרי עם שחר	לילה
אני שומעת	בצער מתהפך	ויחד נברך על	שלח הגוף הדל
את זימרת היום	ללא מזור	חסד יום חדש	את נשמתו
הבא.	בקפלי לילה	אספי	לתור בעולמו
מודה אני לפניך	שם מאורך השאירי	מכל אשר לילה	של הקדוש ברוך הוא.
שהחזרת בי נשמתי	ושובי אל גופך	מריח אדמה ושמניה	אמר לה:
בחמלה.	הדל.	לכי	קומי לך נשמתי
		עם הרוח	לכי לך
		בין כרי-דשא עשבי-בר	אל המקומות
			אשר אהבנו
			אחכה.

כִּיהַדִּי
רְדוּף פְּרַעוֹת
מִחֶבֶק בְּזַרְעוֹתַי
אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה,
מִצְמִידָה לְגוֹפִי
נֹשֶׁק לַה
בְּעֵדְנָה
מִטְרַפֶּת
בּוֹרַח עִמָּה
הַלֵּאָה מִנֶּה
הַלֵּאָה מִנֶּה
לְהַצִּילָה,

פֶּן
מִחֶבֶק אֲנִי בְּזַרְעוֹתַי
אֶת אֶהְבֶּתִי,
לֹא נִבְרַח.

אֲנִי
תְּתוֹךְ עַמִּי אֲנִי יוֹשֶׁבֶת.
בְּדָד
וּבְשָׁעוֹת בֵּין הָעַרְבִיִּים
שַׁעַת חֶסֶד
שַׁעַת
קוֹל דְּמַמָּה דַּקָּה
אֶצְמִידָה לְגוֹפִי
אֲשֶׁק לַה
בְּעֵדְנָה מִטְרַפֶּת
וְלֵא אֹמֵר:

עַל שְׁלֹא עֲזַבְתָּנִי
מִוֹדָה
מִוֹדָה אֲנִי.

נִסְפּוֹר אֶז יַחַד
אוֹתוֹת הַלֵּילָה
הַפָּאִים אֲלִיבוּ
וְאוֹבְדִים בֵּין פּוֹכְבִים
נִעְלָה בְּשִׁבִיל הַכִּיסוּפִים
לְבַקֵּשׁ אַחַר
הַעוֹשָׂה
שְׁלוֹם פְּמִרוֹמִים.

הַיּוֹם אָנִי סוֹלֶלֶת שְׁבִיל
שֶׁל מִילִים,
שְׁבִיל שֶׁל בְּדִידוֹת
שֶׁל יָגוֹן וְצַעַר
וּבְתוֹךְ אַהֲבָה
וְכֹאן
הוּא מְצַמֵּיחַ פְּרָחִים.
פְּרָחִים מִימִין וּמִשְׁמָאל
לְאוֹתוֹ הַשְּׁבִיל
שֶׁסְּלָלְנוּ יַחַד
לְבִיתֵנוּ.
בֵּית תּוֹלְדוֹת חַיֵּינוּ.

פַּעַם סְלָלְנוּ שְׁבִיל
מֵאֲבָנִים גְּדוֹלוֹת
יַחַד הִבָּאנוּ אוֹתוֹ
וְהַפְּחֵנוּ זֶה לְיַד זֶה
שְׁבִיל לְבִיתֵנוּ,

הערות לכתיבת השיר "שבילי ביתי"

---הזרות שמסכיבי, האטימות והזרות. איכדנו את התום. תום הראשית. התום לובש ופושט צורה. העולם מחפש אחר התום--

הנוער יוצא לשוט בעולם, רוצה לגלותו - מחפש את התום במקומות רחוקים וזרים. את ארץ ישראל המאמינה, ארץ חמדת לבנו, צריך להחדיר דרך הרגש והמחשבה. לו אנשים צעירים שעומדים להכנס למקצוע ההוראה יכלו לבחור לעצמם ערך עילאי, מוטב שיהיה זה היכולת לנטוע בילדים אמונה בעצמם, בטוב שבהם. הנוער מתרחק מן ה"זיוף", לא רוצים ליפות את המציאות, וזה כשלעצמו יפה....

שבילי ביתי

(קטעים)

שבילי ביתי	על ידו	עליו
פושטים ולובשים צורה.	מוביל שביל	עגלה עמוסה מלאה
זה מול חלוני -	למחסן הבגדים.	כבסים משתפלים
הוא שביל האהבה,	שביל עבודה	מעל ומעבר
של נשיקות:	הומה.	ומכל הצדדים
גלויות קצרות חטופות		בגוני גונים
לאור היום -		של ירוק אדום וסגול
ארוכות מעמיקות		ולכן כמובן
נשיקות לילה.		וצהוב וורוד וכחול
		קיצורה של דרשה -
		עגלה עליזה,
		אותה לאט מזיזה
		חברה ותיקה.

חוברת זכרון

שבילי ביתי פושטים ולובשים צורה

נמצאת בעזבון

בבית ההנצחה

בקיבוץ רמת יוחנן